Gönderim Tarihi: 09.09.2021

Kabul Tarihi: 15.09.2021

GÂVUR DAĞI VE OSMANIYE YÖRESİNDEKİ TÜRKÜLERDE DAĞ KÜLTÜ¹

The Mount Cult in the Folk Songs of Gâvur Mount and Osmaniye Area

Halil İbrahim TOPALAK

Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Programı
ibocemil_17@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9960-946X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Osmaniye, Bahçe, Hasanbeyli ve Düziçi'nin içinde bulunduğu bölge; halk arasında Gâvurdağları/Gâvur Dağı olarak bilinmektedir. 1865 yılına kadar yaylak ve kışlak arasında mekik dokuyan buradaki göçerevli Türkmen aşiretleri; bu yaşam tarzından dolayı kültürlerini uzun süre korumayı başarmışlardır. Karacaoğlan ve Dadaloğlu gibi büyük âşıklar yetiştiren bölge, türkû ve bozlak yönünden oldukça zengindir. Yöredeki birçok âşık, Gâvurdağları başta olmak üzere yöresindeki dağlara ya doğrudan türküler söylemiş ya da türkülerinde bu dağları simge olarak kullanmışlardır. Bu çalışmada, yöre türkülerinde tespit edilen dağ imgesi; halkbilimi kuramlarından metin ve bağlam merkezli kuramlar ışığında coğrafya, tarih, dinler tarihi gibi bilimlerin verilerinden de yararlanılarak disiplinler arası ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Gâvur Dağı, Osmaniye, Türküler, Dağ Kültü

Abstract

The area which ranges through Osmaniye, Bahçe, Hasanbeyli and Düziçi is known as Gâvurmounts/Gâvur Mount. The nomad Turkmen tribes who had been moving between highland and winter quarters until 1865 succeeded to protect their culture for a long time thanks to this lifestyle. The area in which Karacaoğlan and Dadaloğlu grew up is a rich place for folk songs. A lot of minstrels in the area composed many songs directly to either mounts around, especially Gavurmounts or they included some mount names in their songs as symbols. In this study, the mount symbolin some of these folk songs will be analyzed with text and context-centered folklore theory and will also be utilized with geography, history and religious history with an understanding of interdisciplinary and holistic perspective.

Keywords: Gâvur Mount, Osmaniye, Folk Songs, Mount Cult

1. GİRİŞ

Osmaniye; Akdeniz bölgesinin doğu kesiminde, Amanos (Nur) dağlarının batı yamaçlarında Osmaniye ile aynı adı taşıyan ovanın başladığı

¹ Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi ABD'de Prof. Dr. Fatma G. MİRZAOĞLU SIVACI danışmanlığında H. İbrahim Topalak tarafından hazırlanmakta olan "Gâvur Dağı (Amanoslar) Yöresinde Hikâyeli Türküler: Osmaniye ve İlçeleri" başlıklı doktora tezinden hareketle türetilmiştir.

düzlük alanda yer alır (Kurt, 2007, s. 478). Çukurova yöresinde Osmaniye, Bahçe ve Düziçi üçgeni arasındaki yerleşim yerleri Gâvurdağları olarak bilinir (Atılğan, 2019, s. 23). Dolayısıyla Osmaniye bir yanıyla Gâvurdağları içerisinde bir yanıyla Çukurova toprakları içerisinde yer almaktadır. Bu yönüyle Gâvurdağlarının Çukurova kültüründen ayrı düşünülmemeyeceği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu bölgede yaşayan Türkmen aşiretleri yıllarca göçerevli bir yaşam sürdükleri için yazları hayvanlarına ot ve su bulmak amacıyla Hoğdu, Nacar, Binboğa, Berit, Uzunyayla gibi yaylalara çıkmışlar; kışları ise iklimin müsait olması nedeniyle Çukurova'ya inmişlerdir². Göçerevli bir yaşam sürmesinin sonucunda kendi kültürlerini uzun süre muhafaza etmeyi başarmışlardır. Bu bağlamda korudukları inanç yapılarından biri de dağ kültürüdür. Yöredeki birçok dağın türkülere konu olması da bunu göstermektedir.

Yörede ister anonim isterse de âşıklara ait olsun icra edilen, söylenen, dinlenen birçok türküde dağ motifinin geçmesi; birçok türkünün de doğrudan dağlara söylenmesi kanaatimizce uzun yıllar göçerevli bir yaşam süren yöre Türkmenlerinin Orta Asya'dan getirdiği eski inanç unsurlarından biri olan dağ kültürünün bilinçaltında derin izler taşımasından kaynaklanmaktadır.

Nitekim Dinler tarihçisi M. Eliade (2018c, s. 25-26), günümüzdeki çağdaş insanın bilinçaltında zengin bir mitoloji yaşadığını ve bunun da “bilinçli” yaşamından daha etkin olduğunun altını çizmiştir. Yörede dağlara söylenmiş veya içinde “dağ” geçen birçok türkünün olması da bilinçaltında varlığını sürdüren bu zengin mitolojik düşüncenin dışa yansımalarından kaynaklanmış olabilir.

Türküler; yaratıldığı, icra edildiği, yayıldığı toplumun maddi ve manevi kültürlerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Türkülere yansıyan bu kültürel unsurlardan biri de mitik unsurlardır. Nitekim Fatma G. Mirzaoğlu 2005 yılında yayınladığı “Türkülerde Mitolojik Unsurlar” adlı çalışmayla türkülerde “su, dağ, ağaç, geyik, ay, yıldız, güneş, kartal, turna, kaz, kuğu, ördek, elma, nar” gibi Türk mitolojisinde oldukça önemli bir yere sahip olan kültlerin varlığını ortaya koymuştur.

Bu çalışma, bu yönüyle ülkemizde yapılan ilk çalışmadır aynı zamanda. Mirzaoğlu'nun çalışmasında da görüleceği üzere türkülerdeki mitolojik unsurlardan birini de yer-su kültürünün önemli bir ayağını teşkil

² Bu yaşam tarzının izleri, yörenin türkülerine ve bozlaklarına yansımıştır (Mirzaoğlu, 2015, s.263; Mirzaoğlu, 2003, s. 91).

eden “dağ kültü” oluşturmaktadır. M. Gürbüz ve M. Şahin’in bir çalışmasına göre TRT arşivindeki 4440 türküde (aynı türküdeki mükerrer geçişler hariç) 875 kez dağ geçmektedir (Aktaran Gökşen ve Gökşen, 2016, s. 1600-1601). Bu da türkülerde dağın ne kadar sıklıkla geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır.

2. DAĞ KÜLTÜ

Göktürk Abidelerinde geçen “Üste mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış, İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş.” (Ergin, 2015, s. 65) şeklindeki ifadelerden hareketle Türklerin dini anlayışı hakkında önemli çıkarımlarda bulunan René Grousset (2017, s. 115), yazıtlardaki bu kâinat anlayışının eski dini anlayışın bir yansımasından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Bu inanca göre gök ve alttaki yer çeşitli katlardan oluşmaktadır. Aydınlıklar ülkesini temsil eden gök on yedi kattan oluşurken karanlıklar dünyasını temsil eden alttaki yer ise yedi veya dokuz kattan oluşmaktadır. Alttaki kat kötülerin cehennemi iken üstteki Gök ise iyi ruhların mekânıdır. Bu iki kat arasında ise insanların yaşadığı yeryüzü bulunmaktadır. Gök ve yer göğün en üst katında oturan Tanrı’ya itaat etmektedir. Tanrı dışında birçok ruhun veya tanrının varlığı mevcuttur. Bunlardan en bilineni çocukları koruyan Umay’dır. Umay haricinde dağların, pınarların ve diğer kutsal kabul edilen yerlerin ruhları mevcuttur. Grousset’in verdiği bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Türklerin eski dini inançlarında kâinat gök, yer ve yerin altı olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Yer-su kültürünün en önemli unsurunu dağlar teşkil etmektedir. Eski Türkler, dağları Tanrı’nın makamı olarak görmekteydi. Ulu dağların zirvelerinin göğe yakın olması, uzaktan bu zirvelerin mavi görünmesi bu inanışta etkili olmuş olabilir (İnan, 2017b, s. 44). Gök ve ulu dağlar arasında yakın bir ilişki gören Türkler, ulu dağları aynı zamanda göğün direği olarak da görmüşlerdir (Ögel, 2014, s. 225). Yer-su kültürlerinden olan yüksek dağlar ve pınarlar, çeşitli ruhların yaşadığı yerler olması hasebiyle Türkler buralara gerekli saygıyı gösteriyorlardı. Buralarda Tanrı’ya dua ediliyor, kurbanlar sunuluyordu. (Turan, 2018, s. 73).

Dağlar, sadece Gök Tanrı’ya kurban sunulan yerler olmayıp aynı zamanda ölümlerin göğe çıkış güzergâhıdır. Ural-Altay halklarının ölümlerin dağa çıktığına inanması ve Kara-Kırgız kahramanı Bolot’un öteki dünyaya dağdaki bir mağaradan girmesi (Eliade, 2018b, s. 127) bu uygulamalardan bazılarıdır. Dağın ölümle ilgili mitolojilerde göğe çıkmayla ilintili olarak her zaman başrolü oynadığı (Eliade, 2018a, s. 353) göz önüne alınırsa Hunlar ve daha sonraki zamanlarda Gök Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcileri olarak

kabul görülen devletin yöneticileri ve bunların büyük prenslerinin mezarlarının dağ başlarında olması da (Ögel, 2014, s. 557) bu inançla ilintili olsa gerek.

Ulu, yüksek, görkemli dağlar Türkler için her zaman ilgi odağı olmuş; Türkler, bu dağlara “ibadet yeri, yaslanılan bir dayanak, bir güç sembolü; dua edilen, yardım dilenen, yemin edilen, selam verilen, kendisine kurban sunulan, geçiş için izin alınan bir varlık” gibi farklı anlamlar yüklemişlerdir (Ögel, 2014, s. 544-582). Dikeyliğin güçlü simgesi, ormanlarla, karla kaplı, ulaşılmaz ve gizemli, dorukları göklere ulaşan ve dolayısıyla göğü alttan destekleyen ve evrenin merkezinde bulunan dağ Türk ve Moğol efsanelerinde de önemli bir rol oynamıştır (Roux, 2011, s. 156). Dolayısıyla Orta Asya’daki dağların pek çoğu, ister Türkçe isterse de Moğolca olsun mübarek, mukaddes, ulu hakan ve ata manasına gelen sıfatlarla anılmıştır (İnan, 2017a, s. 39).

Türklerde her boyun, oymağın kendilerine özel kutsal saydıkları bir kutsal dağı bulunduğu gibi boylardan teşekkül eden büyük birliklerin de kendine has kutsal dağları bulunmaktaydı. Bu kutsal dağlar içinde en ön plana çıkan ise Ötüken Dağı’dır. Göktürklerin ve Uygurların kutsal olarak kabul ettiği ve devletin merkezi konumunda olan bu dağ Orhun Yazıtlarında, Uygur Yazıtlarında, Kutadgu Bilig’de ve Divan-ı Lügât’it-Türk’te de geçmektedir. Uygur hakanı da selefleri gibi yazılarını kutsal Ötüken Dağı’nın tepesinde geçirir ve burada kutsal nehirleri ziyaret ederdi. “Ötüken”, “dua, öğüt, ses” manasına gelen “öt” kelimesinden türemiştir. (Baldick, 2016, s. 57; Bayat, 2018, s. 219; İnan, 2017a, s. 39-40; Ögel, 2014, s. 583). Aynı uygulamaya Moğollarda da rastlanılmaktadır. Moğollar, sefere çıktıkları veya savaşa gittikleri zamanlarda bir dağa çıkar, şapkalarını ve kemerlerini çıkarır ve güneş yönünde kapanırlardı. Kumandan ve ordusu bazen de günlerce dua ederdi ki Cengiz Han Burkan Kaldun Dağı’nda ibadet ettiği bilinmektedir (Baldick, 2016, s. 111). Cengiz Han’ın bu dağda ibadet etmesinin nedeni ise rivayete göre Cengiz Han’ın bir savaş sonucunda Burkan Haldun Dağı’na kaçarak kurtulmasıdır. Cengiz Han, bu hadiseden sonra bu dağa şükran borcunu ödemeyi kendine bir vazife edinmiştir (Ocak, 1993, s. 402).

Dağlar, Türklerin eski inanışında önemli bir yer tutan Şamanizm’de de kutsal kabul edilmektedir. Şamanizm’e göre dünya; alt, orta ve üst dünya olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Şaman, bu üç dünya arasında aracılık yapabilen kişidir. İnsanlar ile ruhlar ve tanrılar arasında arabuluculuk yapan şamanların birçok ritüelinde, duasında, uygulamasında “dağ” yer almaktadır. Gökle yer arasında bağlantı kuran unsurlardan biri “Kozmik Dağ”

tasavvurudur ki şaman adayı bir kişi, sırra-erme hastalığı esnasında rüyasında böyle bir Kozmik Dağa tırmanmakta ve daha sonra esrimeli yolculuklarında da aynı dağı ziyaret etmektedir. Zaten bir dağa tırmanmak her daim “dünyanın ortasına” seyahat manasına gelmektedir. Bu dağa ise sadece şamanlar ve kahramanlar tırmanabilmektedir. Hatta şamanının ritüel elbisesi bile bu üç evreni temsil etmektedir. Baştaki süslemeler, üst; elbisenin üzerinde olan süsler, orta; bacaktakiler ise alt dünyayı temsil etmektedir (Eliade, 2018a, s. 333, 337; Hoppál, 2019, s. 55, 213).

Şaman adayları şaman olmadan önce bazı ritüellerden geçerdi. Bu ritüellerden biri de ölüp tekrardan dirilme anlamına da gelebilecek (Hoppál, 2019, s. 59) vücudunun manevi olarak parçalanması idi. Yakutlardaki bir rivayete göre şamanın vücudu parçalanmaya maruz kaldıktan sonra vücudu “Kömüs-Cirbit-Dağ” adında bir tepeye götürülmektedir. Eğer güçlü bir şaman ise tepenin en uç noktasına, normal bir şaman ise tepenin ortasına bırakılmaktadır. Bu dağın tepesinden bütün yollar görünmektedir. Büyük şaman bu dağdan her şeyi görmesine karşın orta şaman ise bundan mahrum kalmaktadır (Ksenefontov, 2011, s. 83). Zaten büyük kamların kudretlerinin kökeni bazı belirli dağlara dayandığı da bir gerçektir (Çobanoğlu, 2001, s. 53). Potapov’ın (2012, s.219, 221) verdiği bir bilgiye göre Kumandı kamları “Kanım” adlı tefini Solog ve Kabak Dağı aracılığıyla Ülgen’den; Tuba kamlarını da “Kanım” adlı teflerini kutsal saydıkları dağlardan almaktaydı. Tezim, Kanım ve Abugan bu dağlar arasında en çok bilinen dağlardır. Kabile dağının belirlediği son davulun yırtılması ile şamanın öleceği inancı da bu bağlamda diğer bir önemli bir inançtır (Bayat, 2018, s. 237). Bunun dışında günümüz Şamanist Altaylı Türklerin dini ayinlerinde çağrılan, yardımına başvuru ruhlarından biri dağ ruhları olup bunu Altay Dağı’na yaptıkları dini ayinde söylenen ilahilerde görebilmekteyiz (İnan, 1998b, s. 253; Ögel, 2014, s. 549). Bir örnek vermek gerekirse Altaylarda yaşayan 32 yaşındaki Şaman Polştop’ın ayin sırasında diğer ruhların yanında dağ ruhlarını da çağırmasını verebiliriz (Anohin, 2006, s. 75).

Dağ kültürünün Şamanistik uygulamalarda önemli bir rol oynamasında, dağın bir ruha sahip olma inancının büyük katkısı vardır. Minusinsk Tatarlarına göre dağların bir ruhları bulunmakta ve dağlar bütün hastalıklara derman olmaktadır. Ayrıca Kara yağız kahverengi atların koruyucu ruhları dağ ruhlarıdır. Bu yüzden onun kurbanı, siyah başlı-yanaklı- bir beyaz koyundur. Şamanlar, dağ ruhuna hayatın sürekli olması ve göçün parçalanmaması için kurban sunmaktadır (Katanov, 2004, s. 126-127). Yakut Türklerinin dağlara “dağ sahibi” manasına gelen “tia iççite” şeklinde hitap etmeleri de (Bayat, 2018, s. 225) dağların bir ruha sahip

olduğunu gösteren bir diğer örnektir.

Diğer kültürlerle birlikte dağ kültürü, Orta Asya ve Güney Sibirya Türklerinde son zamanlara kadar devam etmiştir. Abdülkadir İnan, Semerkant'ta bulunduğu zamanlarda bir Özbek'ten Şir-Abâd kasabası yakınlarında bulunan Karatağ'ın mukaddes olarak kabul edildiğini, Özbek-Lakay boyunun ziyaret yeri olduğunu, her yıl bu dağda toplanıp kurban kestiklerini işitmiştir (İnan, 1998a, s. 468). İnan, başka bir çalışmasında benzer konulara değinerek şu bilgileri vermiştir: Tıpkı Altaylı Türk boylarının Altay dağlarını kutsadığı gibi Başkurtlar da Ural dağlarını, özellikle de bu dağ silsilesi içinde bulunan bazı dağları kutlu saymaktadırlar. XVIII. yüzyılın ortalarında o bölgeyi ziyaret eden bir akademisyenin aktardığına göre Başkurtlar, Ural dağları silsilesi içinde bulunan Tura-Tav Dağı'na derin bir saygı duymakta; kutlu kabul etmektedirler. Bu dağa hiç kimse adak adamadan çıkmak istemez. Bu dağa adak adamadan çıkılması durumunda o kişinin başına mutlaka musibet gelineceğine inanılmaktadır. Hikâyeye göre bir Tatar, kutlu sayılan bu dağa saygısızlık yaptıktan sonra oğlu hastalanmış, rüyasında dağdan inen yırtıcı hayvanların kendisine saldırdığını ve kendisini parçaladığını görmüştür. Bu kişinin bütün soyu bu olaydan sonra yok olmuştur (İnan, 1998b, s. 257). Nitekim Anadolu'da da dağ kültürünün izleri yaşamaya devam etmektedir.

Son dönemlerde Anadolu'dan derlenen folklor ve etnografya ürünlerinden Anadolu'nun taşra yerlerinde Şamanizm'den pek çok unsurun yaşadığı görülmesi (İnan, 1998a, s. 477) ve de bu unsurlardan birinin de dağ kültürü olması (İnan, 1998b, s. 258); Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde Orta Asya'da kullandıkları isimleri, birçok yüksek yere tekrardan vermeleri ve buralarda bir kültür kurmaları (Roux, 2018, s. 246) bunu doğrulamaktadır. Nitekim Güney Anadolu'da Kavlakepe köyünün iki saat güneybatısındaki sivri dağın adı Demirkazık (Yalman, 1977, s. 34) olması dağ kültürünün en güzel ve somut örneğini teşkil etmektedir.

Roger Arnaldez'in; *"Ne var ki, insanlar yeni bir dini çok içtenlikle kabul etmiş bile olsalar, kafa yapılarını, alışkanlıklarını hemen bırakmadıkları gibi, eski inançlarından da bütünüyle kopamazlar. Dolayısıyla, eski tapınma biçimlerine, eski ibadetlere yeni anlamlar vermek gerekti."* (2015: 156-157)

şeklinde ileri sürdüğü düşüncenin İslamiyet'i kabul eden Türkler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Türklerin eski dini inanç sisteminde oldukça önemli bir yere sahip olan "dağ kültürü" Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra da önemini kaybetmemiştir. Yeni anlamlar yüklenerek varlığını

günümüze kadar sürdürmeyi başarabilen “dağ kültü” folklorda da sıklıkla geçen bir motiftir. Dağın mitik olarak folklorda kendine yer bulduğu türlerden biri de türkülerdir (Memiş, 2020, s. 33-48; Mirzaoglu, 2005, s. 38).

Halk arasında Gâvur Dağı/Gâvurdağları olarak bilinen Osmaniye ve yöresinde icra edilen, dinlenen; sözlü, yazılı ve elektronik ortamda icra edilen türkülerde birçok mitolojik unsur bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda, Osmaniye ve yöresindeki türkülerde mitolojik unsurlardan biri olan dağ kültünü ele alıp inceleyeceğiz. Türkü metinleri içinde yeryüzü unsurları ile ilgili mitolojik öğelerden en sık kullanılanı dağlar (Memiş, 2020, s. 43) olması da bu seçimde etkili olmuştur. Çalışmamıza konu olan türkü metinleri ise yazılı kaynaklardan temin edilmiştir. Geçmişten günümüze kadar yörede birçok derleme çalışması yapılmış ve birçok türkü kayıt altına alınmıştır. Bunun dışında teknolojinin gelişmesiyle sözlü kültür ortamında icra edilen türküler elektronik kültür ortamında da icra edilmeye başlanmıştır. Yaptığımız araştırmaya göre yöredeki türkülerde ve ağıtlarda yer alan dağ imgesi çok fazla kullanılmıştır. İçinde dağ geçen bu türküler neredeyse ayrı müstakil bir çalışma gerektirecek kadar çok olduğu için biz bu çalışmamızda sadece belli başlı metinlerle yetinmek zorunda kaldık. Doğrudan dağa veya dağlara söylenilen metinler çalışmada aynen kullanılmışken çalışmanın sınırlarını aşacağı düşüncesiyle içinde sadece bir iki dizede veya bir dördlükte dağ geçen türkü metinlerinde ise ilgili dizeler veya dördlükler kullanılmıştır. Ele aldığımız bu türkü metinlerinde geçen dağ motifi de yukarıda teorik olarak verilen bilgiler ışığında yorumlanacaktır. Bu yüzden bazı yorumlarda tekrara düşmemek için tekrardan kaynakça gösterilmeyecektir. Ancak, bazı türkülerin yorumlanması esnasında türkünün içeriğine göre yeni kaynaklara başvurulması halinde bu yeni kaynaklar ilgili yerlerde gösterilecektir.

Bu çalışmada ele alınan metinlerin tamamı yazılı kaynaklardan elde edilmiş metinlerdir. Yazılı kaynaklardan temin edilen bu metinler, Gâvurdağı ve Osmaniye yöresine aittir. Yazıya aktarılan bu metinlerin bazılarında imla ve noktalama yanlışlıkları olduğu görülmüştür. Metnin aslı bozulmaması adına bu metinler, kaynakça gösterilerek aynen alıntılanmıştır.

3. METİNLER

3.1. Gavurdağları

Osmaniye'nin sırtını dayadığı ve içinde Bahçe, Hasanbeyli ve Düziçi'nin de bulunduğu Kuzey Amanos Dağ (Nur Dağları) silsilesine yöre halkı tarafından “Gâvur Dağı/Gâvurdağları” dendiğini yukarıda belirtmiştik. Bu dağlar içerisinde de yüksek rakımıyla, heybetiyle, hakkında anlatılan

efsanesiyle, bol sulu olan yaylalarıyla ünlü olan Gökçedağ, Akçadağ, Düldül, Gavlakepe, Hoğdu, Nacar, Zorkun gibi birçok dağ ve yayla bulunmaktadır. Gaziantep ile Osmaniye arasında sınır teşkil eden bu dağlar yıllarca Türkmen aşiretlerine ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde bu dağ silsilesinin üzerinde, eteklerinde ve düzlüklerinde yer alan yerleşim yerlerinin isimlerinin “Karkın, Karayığit, Akçakoyunlu, Yenifarsak” gibi Türkmen aşiretlerinin, oymaklarının, sülalelerin adları olması da bunu doğrulamaktadır.

Türk kültüründe önemli bir yer tutan dağlara âşıklar ve diğer icracılar da kayıtsız kalmamışlar; eserlerinde az veya çok dağlara yer vermişlerdir. Nitekim yöredeki birçok âşık da kendi yöresindeki dağlara kayıtsız kalmamış, türküler söylemişlerdir. Bu dağlardan biri de halk arasında söylenilen adıyla Gâvurdağlarıdır. Bu dağa birçok âşık türkü söylemiştir. Bu âşıklardan biri de Karacaoğlan’dır.

Karacaoğlan üç dörtlükten oluşan bir türküsünde doğrudan Gâvurdağlarına seslenir. Karacaoğlan, bu türküsünde Gâvurdağlarına duygularını açmakta; onunla dertleşmektedir. Karacaoğlan’ın bu dağa söylediği türkünün ilk dörtlüğü şu şekildedir:

İlgıt ılgıt esen seher yelleri
Gâvur Dağı şimdi başın dumanlı
Deli gönül esip esip coşuyor
Garac’oğlan cünunluğun zaman mı (Görkem ve Tülüce, 2008, s. 91).

Karacaoğlan aynı dağa başka bir türkü daha söylemiştir. Dört dörtlükten oluşan bu türküsünde de Karacaoğlan Gâvur Dağı’na doğrudan şu dizelerle seslenmektedir:

Gâvurdağı sensin dağlar güzeli
Ünün şanın vardır ezel ezeli (Aray, 2010, s. 354).

Karacaoğlan bu dizelerle başlayan türküsünde Gâvurdağlarını övmekte, bu dağın diğer dağlardan daha güzel olduğunu dile getirmektedir. Bu dağlara türkü söyleyen bir diğer âşık, Dadaloğlu’dur.

Bir dağ ozanı olan ve birçok türküsünde dağlar geçen Dadaloğlu (Bakırcı, 2019, s. 371) “Gâvurdağları’nın Başı Duman mı” türküsüne;

İlgınca sığınca görünen dağlar
Yoksa Gâvur Dağı başın duman mı?
Deli gönül kaynayıp ta coşuyor
Yen’evliyim ayrılacak zaman mı? (Dağsever, 2009, s. 104)

dizeleriyle başlamıştır. Dağsever'in eserinde bu türkünün hikâyesi bulunmamakla birlikte türkünden 1865 iskân hareketinden sonra söylendiği anlaşılmaktadır. Dadaloğlu, dört kıtadan oluşan bu türküsünde genel olarak yiğitlik, zamanın bozulması, Azrail'den başka kimselerden korkusu olmadığı gibi temleri işlemiştir. İlk dörtlüğün ilk iki dizesinden de anlaşılabacağı üzere bu duygularını Gâvurdağlarıyla paylaşmakta; onunla dertleşmektedir. Dolayısıyla bu türküde Gâvurdağları, Dadaloğlu'nun dert ortağı, yoldaşı, sırdaşı olarak ortaya çıkmaktadır. Yine yörede söylenen bir türküsünde Dadaloğlu "*Hakkımızda devlet etmiş fermanı/Ferman padişahın dağlar bizindir*" dizeleriyle dağları evi olarak gördüğünü, dağların kendisi için güvenli bir liman olduğunu vurgulamıştır.³

Gavurdağlarına türkü söyleyen başka bir âşık, Öksüz Ali'dir. Öksüz Ali, dört kıtadan oluşan türküsünde (Karaburç, t.y., s. 69-70) doğrudan bahsi geçen dağa seslenmekte; dağın eşinin benzerinin bulunmadığından, ününün olmasından, bağrında güzellerin olmasından, tarih boyunca bilinmesinden, sularının soğuk olmasından, bağrında hayvanları beslemesinden, tepesinde kuşların uçmasından vd. bahsetmektedir. Türkünün ilk dörtlüğü şu şekildedir:

Gavurdağı sensin dağlar güzeli
Ağaçların erken silker gazeli
Ünün şanın vardır evvel ezeli
Tarihlerde yazarın var senin

İlk dizede Gavurdağlarının dağlar içerisinde en güzel olduğu vurgulanmıştır. Öksüz Ali, son dörtlükte tekrardan "*Öksüz Alim der sana kıymet biçilmez*" dizesiyle bu gerçeğe bir kez daha dikkat çekmiş; bu dağın her şeyden değerli olduğunu, parayla pulla bu dağın güzelliğinin satın alınamayacağını altını çizmiştir.

Bahsi geçen dağı yöreden derlenmiş başka türkülerde de görmekteyiz. Béla Bartók'un (2017, s. 219) 1936'da Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinin Tüysüz beldesinden derlediği yörenin ünlü "Ceren" türküsünde "*Bize derler Gâvurdağın Uşağı*" dizesinde de bu dağlara vurgu yapılmıştır. Bu dağa sadece türküler söylenmemiş, bu dağ çıkarılan eserlere de isim olmuştur. Yörenin tanınmış âşıklarından Âşık Salih Kanbur'un (2018) şiir kitabının adı "Gavurdağlım" dır. Salih Kanbur, aynı eserinde yörenin güzellerini de "Gavurdağlım" olarak isimlendirmiştir. Âşık Salih Kanbur, "Gavurdağlım" adlı eserinde Gâvurdağları üzerine birçok

³ Dadaloğlu'nun şiirlerinde/türkülerindeki dağ kültü hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Bakırcı, 2019).

şii/türküsü bulunmaktadır.

3.1.1. Döldül Dağı

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Gavurdağları silsilesi içinde yer alan dağlar içerisinde en çok türkü söylenen dağ, Osmaniye'nin Düziçi ilçesinin kuzeydoğusunda yükselen Döldül Dağı⁴'dır. Bu dağa birçok âşığın türkü söylemesi ve de bu dağın Düziçi Belediyesinin ambleminde bulunması, bu dağın yörenin en önemli sembollerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Döldül Dağı'na türkü söyleyen bu âşıklardan en önemlisi, kuşkusuz ki yöreye ve Türk dünyasına damgasını vurmuş olan Çukurovalı Karacaoğlan'dır. Hatta yörede anlatılan rivayetlerinden birine göre Karacaoğlan Döldül Dağı'nın civarında bulunan Hoğdu Yaylasındaki bir tepede âşık olmuştur. Karacaoğlan'a istinat edilen mezarlardan biri de yine bu yayladadır (Görkem ve Tülüce, 2008).

Karacaoğlan'ın heybetiyle yöre insanın dikkatini celbeden bu dağa kayıtsız kalmayıp bu dağa türküler söylediğini yukarıda belirtmiştik. Anlatıya göre hanımından ayrılan Karacaoğlan'ın yolu Kızılcağaya denilen bir yere düşer. Burada ise karşısına Döldül Dağı çıkar. Karacaoğlan, karşısındaki bu heybetli dağa bir türkü söyler. Türkünün bir dördlüğü şöyledir:

Sana derim sana şo goca Döldül
Yaz geldi yaylıya çekildi bülbül
O yârin saçları menevşe sümbül

Gız goynunda gül göründü gözüme (Görkem ve Tülüce, 2008, s. 72-73).

Yöreden derlenmiş başka bir türküsünde yine aynı dağa seslenmekte; dağın niteliklerini dile getirmektedir. Türkünün son dördlüğü şu şekildedir:

Karac'oğlan kemalince
Karın yağar boydan yüce
Hallac-ı Mansur gelince
Neye varır halın Döldül (Aray, 2010, s. 17)

⁴ Beşik Döldül olarak da bilinen Döldül Dağı, Nur dağlarının (Gâvur dağları) en yüksek rakımlı dağlarından biri olup Düziçi ovasının doğu tarafında bulunmaktadır. Bu dağın ova tarafından bakıldığında heybetli bir görünümü vardır. Bu heybetli görünümün önemli bir nedeni ise Düziçi ovasına kıyasla rakımı 1900 metre civarındadır ki bu nispi yükselti, Anadolu'daki üç bin metreyi aşan dağlarda dahi, ancak bu kadardır (Koca, 2000, s. 17).

Bu dörtlüklerde görüldüğü üzere Karacaoğlan, doğrudan Dldl Dağı'na seslenmektedir. Dldl Dağı'nı canlı bir varlık gibi tasavvur etmektedir. Karacaoğlan'ın bir başka türküsünde ise Dldl Dağı;

Gene dumanlanmış Dldl'n başı
Dktm gözlerimden kanınan yaşı
Delik deşik oldu sinemin başı
Nazlı dostum umudumu yitirsin (İşlek, 2009, s. 117)

şeklinde geçmektedir. Türk dünyasına damgasını vurmuş olan Karacaoğlan'ın yörede söylenilen  türküsünde bu dağın geçmesi, bu dağın önemli bir dağ olduğunu göstermektedir.

Dldl Dağı'na trk söyleyen bir başka âşık, hakkında  yüksek lisans tezi yapılan ve de bir kitap hazırlanan yörenin günümüzde yaşayan en önemli hikâyecisi âşıklarından Âşık Karayığit Osman (Osman İper) dır. Osmaniye'nin Düziçi ilçesinin itli köyünde yaşayan Âşık Karayığit Osman'ın Düziçi'nin simgesi Dldl Dağı için söylediği trk şöyledir:

Yine Efkâr bastı deli gönlümü
Gnlme neşe verirsin Dldl
Eğri Dldl başın eğmiş önüne
Galiba dağların yârisin Dldl
zleyenler çıkabilse başına
Gerdanlık yakışır senin düşüne
İma geyiklerin yayılıyor düşüne
iekli imenli korusun Dldl
Boyu çıkmış iki binin üstüne
Neşe veriyorsun piknikine dostuna
Kış günü karlar yağar üstüne
İlkbahar ayları karın erisin Dldl
Farısın da Karayığit farısın
Bilen olsa kaç asırdan berisin
Düziçi'nin yüksek dağlar varısın
Galiba dağların pirisin Dldl (İşlek: 2012, s. 92).

Bu türkü, doğrudan Dldl Dağı için söylenmiş bir türküdür. Bu türküde Dldl Dağı'nın neşe vermesi, dağların yâri ve piri olması, bayırlarında geyiklerin olması, yüksek bir dağ olması, yaşının bilinmemesi gibi özelliklerinden bahsedilmiştir. Dldl Dağı'nın civarındaki dağlardan teklik yönüyle ve de heybetli görünüşüyle ayrılması, bu dağı daha cazibeli

yapmaktadır. “*Galiba Dağların pirisin Düldül*” dizesi de Düldül Dağı’nın bu özelliğine işaret etmektedir.

Bahsi geçen dağa türkü söyleyen bir diğer hikâyeci âşık Âşık Cine Kiki (Mehmet İnce) dir. İnce, Düldül adlı türküsünde Düldül Dağı ile konuşmakta, ona olan hayranlığını dile getirmekte; bazı sorular sormaktadır.

DÜLDÜL

Anamdan doğdum da dünyaya geldim.
Beşik Düldül diye adını andım.
Sen bana gelmedin, ben sana geldim.
Sana selam verdim, aldın mı Düldül?

Engininde nice insanlar eğlenir.
Güzelleri al yeşile boyanır.
Hz. Ali’nin geldiği söylenir.
Hz. Ali’yi de gördün mü Düldül?

Gıcılı, boranlı kışlar başın.
Daima yüce olur işi feleğin.
Kibleye karşı da ak beyaz döşün.
Kâbe Beytullah’a da vardın mı Düldül?

Başkonuş derler de serin bir yayla.
Soğuk suları, pınarı çağlar.
Nice insan senden hayatın sağlar.
İslam’ın şartını sordun mu Düldül?

Eğri Düldül sana boynun бүker.
Kefen Düldül’ü ahını çeker.
Karlık dağı sana yakından bakar.
Sarıtaş Düldül’ü senin belin mi Düldül?

Kuru Mehmet’in sözün söyler daima.
Göremezsın Eşekçinin Sayı’nı.
Kahramanmaraş da senden alır payını.
Adana da senin elin mi Düldül? (Pak, 2000, s. 35-36).

Türküde görüleceği üzere Âşık Mehmet İnce, doğrudan Düldül Dağı’na seslenmektedir. Sorular ise her dörtlüğün son dizesinde sorulmaktadır. Birinci dörtlüğün son dizesinde “*Sana selam verdim, aldın mı Düldül?*” bahsi geçen dağa selam verdiğini ve bu selamının Düldül Dağı tarafından alınıp alınmadığını merak etmektedir. Efsaneye göre Hz. Ali, bir gün bir dağdan diğerine atlarken ayağı atladığı dağa yetişmez. Tam bu

esnada “*Eğil ya mübarek, eğil ya Düldül*” der. Dağ da buz söz üzerine eğilerek Hz. Ali’nin düşmesine engel olur. İşte, bu hadiseden sonra eğik dağın adı Eğri Düldül, diğer dağın adı ise Düldül dağı olarak kalır (Pak, 2000, s. 26). Âşık Mehmet İnce ikinci dörtlüğün üçüncü ve dördüncü dizelerinde bu efsaneye değinmekte ve bu efsanenin doğru olup olmadığını sanki teyit etmek ister gibi “*Hz. Ali’yi de gördün mü Düldül?*” diye sormakta, bundan emin olmak istemektedir.

Dördüncü dörtlükte dağın besleyiciliği, koruyup kollayıcılığı, hayat kaynağı olduğu “*Nice insan senden hayatın sağlar*” şeklindeki dizeyle vurgulanmıştır. Dağların koruyucu, besleyici, barındırma vasıfları bulunduğu bilinen bir gerçektir (Gökşen ve Gökşen, 2016, s. 1611). Son dörtlüğün üçüncü dizesinde Düldül Dağı’ndan Kahramanmaraş’ın nasiplendiğinden, beslendiğinden, ününden faydalandığından bahsetmektedir. Aynı durum Adana için de geçerli olup olmadığı dördüncü dizede “*Adana da senin elin mi Düldül?*” şeklinde bir soruyla dile getirilmiştir. Düldül Dağı’nın bir yanıyla Kahramanmaraş diğer yanıyla da Çukurova sınırları içerisinde yer alması nedeniyle bu iki dizede Düldül Dağı’nın hem Kahramanmaraş hem de özelde Adana genelde ise Çukurova için önemli bir dağ olduğu ön plana çıkarılmıştır.

Yörenin ünlü âşıklarından aynı zamanda Düziçi’nin ilk belediye başkanlarından Cevdet Yeşil de Düldül Dağı’na türkü söyleyenlerdendir. Cevdet Yeşil’in söylediği dağın ismi “Eğri Düldül Dağı”dır ki Düldül Dağı’nın civarındaki bir diğer dağın adıdır. Cevdet Yeşil’in 12.08.1945 yılında söylediği bu türkü aşağıdaki gibidir:

Yüce Dağlar

Geldim şu dağlara seyran etmeye,
Şöyle bir yerinde mesken tutmaya,
Garip bülbül gibi feryat etmeye,
Zamanın var yüce dağlar zamanın.

Yağmur yağar aman vermez durmuyor,
Yüce dağlar garip halim sormuyor,
Bakarım dört yana gözüm görmüyor,
Dumanın var yüce dağlar dumanın.

Her kayanız benzer bir altın köşke,
Sizi gören gönül düşmez mi aşka,
Türlü çiçeklerden sümbül den başka,
Çimenin var yüce dağlar çimenin.

Size geldim saklan beni kış deyin,
 Düldül Dağı cümle dağa baş deyin,
 Cevdet Yeşil bir garipçe kuş deyin,
 Gümanım var yüce dağlar gümanım (Yeşil, 2020, s. 75-76).

Cevdet Yeşil, 1944 yılında bir kız kaçırdığında Elbeyli köyündeki Habip Ağa'nın oğlu Demirçi Ali, Cevdet Yeşil'e sahip çıkar. Demirçi Ali, Cevdet Yeşil'i ve Cevdet Yeşil'in kaçırdığı kızı bir ata bindirerek Düldül Dağı'nın civarındaki Yeşildere köyündeki akrabalarının yanına gönderir. Cevdet Yeşil, Yeşildere köyünde yörenin önde gelen ağası Hacı Ağa tarafından korumaya alınır. Cevdet Yeşil, bu köyde Düldül Dağı eteklerinde bir yaylada yaklaşık altı ay kalır. Cevdet Yeşil, işte bu türküyü bu yaylada saklanırken söylemiştir (Yeşil, 2020).

Yeşil, bu türküsünde genel olarak dağın tabii güzelliklerinden ve niteliklerinden bahsetmesinin yanında kendini düşmanlarından koruyup kollayan, saklayan, barındıran yönünü “*Size geldim saklan beni kış deyin*” dizesinde olduğu gibi dile getirmiştir. Kendisine kucak açmasına karşın halini, hatırını sormadığı için üzüntüsünü de “*Yüce dağlar garip halim sormuyor*” dizesiyle dile getirmiştir. Dağın tabii güzelliklerinin dile getirilmesi bir kenara konulursa bu türküde dağ; koruyucu, kollayıcı özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Dağa derdini sunması, dağla dertleşmesi, dağın kendi halini sormaması gibi anlamlara gelen dizelerden de dağın kişileştirildiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim şamanların ayinlerde dağ ruhlarına seslendiği, ona duyduğu saygıyı dile getirdiği, ondan yardım dilediği bilinmektedir.

Cevdet Yeşil, yine aynı yıllarda bir başka türküsünü doğrudan Düldül Dağı için söylememekle birlikte türkünün bir dördlüğünde yine Düldül Dağı'na değinmiştir. Cevdet Yeşil, bu türküsünü saklandığı dağlardan dönüşte söylemiştir. Bu türkünün adı “Yeşildere” olup Yeşil, bu türküsünde;

Ne hoş olur şu Düldül'ün havası
 Yüce dağlar garip kuşlar yuvası
 Bizim meskenimiz Kozluk Yaylası
 Elveda Eğri Düldül Dağları (Kılıç, t.y., s. 43)

dizelerinde görüleceği üzere kişileştirilen, kendisini saklayan dağlara artık ayrılma vaktinin geldiğini “*Elveda Eğri Düldül Dağları*” şeklinde ifade etmiştir. “*Yüce dağlar garip kuşlar yuvası*” dizesinde ise mecazı bir anlatıma başvurarak, dağların kendisi gibi zor durumda kalanların sığındığı bir mekân olmasına gönderme yapmıştır. Dağların bu yönüyle güvenli bir liman olduğu

vurgulanmıştır.

Düldül Dağı'na türkü söyleyen bir diğer âşık, Halil Atılğan'ın ve Janós Sipos'un derleme çalışması yaptığı Âşık Güllü Mehmet (Mehmet Göl) tir. Düldül Dağı'na "koca" sıfatını ekleyerek hitap eden Âşık Güllü Mehmet bu türküsünde Düldül Dağı'nın yaşının bilinmemesinden, eşinin benzerinin olmamasından, Hz. Ali'nin bu dağdan gelip geçmesinden, bünyesinde birçok mağarasının olmasından, av sahası olmasından bahsetmiştir. Türküden bir örnek vermek gerekirse ilk dördlüğü verebiliriz.

Bizim köyün yüksek taşı
Koca Düldül koca Düldül
Yok değine bir dahası
Koca Düldül koca Düldül (Atılğan, 2019, s. 368).

Türkülerin çoğunda dağlar ya "yüce" ya da "ulu" sözcükleriyle nitelenmektedir. Dağların bu şekilde nitelenmesi, mitik bir inancın yansımasıdır (Bakırcı, 2021, s. 355). Dolayısıyla Âşık Güllü Mehmet'in Düldül Dağı'nı "koca" sıfatıyla nitelemesi de bu inancın bir yansımasıdır diyebiliriz.

Yörenin ünlü âşıklarından Köroğlu lakaplı Âşık Mehmet Demirci de bu dağın eteğinde Düldül'e bakan köyleri de içine katarak bu dağa türkü söylemiştir (İşlek, 2009, s. 91-92). Mehmet Demirci'nin Düldül Dağı'na söylediği türkünün ilk dördlüğü aşağıdaki gibidir:

Düldül Dağı duman alır başına
Dayanılmaz boranına gışına
Bakın gardaş şu Mevlâ'nın işine
Yaz gelince garı süzülür gider

Bu dördlükte kışın bu dağın başının dumanlı olduğu, çok sert bir havası olduğu, yazın ise bu dağdaki karların eriyerek kardan eser kalmadığı dile getirilmiş; bir bakıma Düldül Dağı'nın kış tasviri yapılmıştır. Zaten, Mehmet Demirci, bu türküyü kışın, hava şartlarının çok çetin olduğu bir zamanda söylemiştir. Birçok türküde dağlar; başının dumanlarla kaplı olması, kışın karlı boranlı olmasından dolayı geçit vermemesi, baharda karının erimesi gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu dördlükte de hitap edilen dağ bu yönüyle karşımıza çıkmaktadır.

Doğrudan Düldül Dağı'na söylenilen bu türküler dışında yörede söylenilen türkülerin ve ağıtların içerisinde de Düldül Dağı; başı dumanlı, karlı olması, yüce bir dağ olması, hüznü olması gibi niteliklerle karşımıza çıkmaktadır (Dağsever, 2009, 45; Karakaş, 2011, s. 537; Kılıç, t.y., s. 89)

3.1.2. Gökçedağ

Gavurdağları olarak bilinen dağların içinde yer alan önemli dağlardan bir diğeri Gökçedağ'dır. Atilla İlhan'ın bile şiir söylediği 1630 m rakımlı Gökçedağ'a (Delikoca, t.y., s. 50) türkü söyleyenlerden biri, yörede oldukça iyi bilinen türkülü halk hikâyesi kahramanı Elbeylioğlu/Elbeyoğlu'dur.

1950'li yılların başında Çukurova'da derleme çalışması yapan W. Eberhard'ın da derlediği Elbeylioğlu/Elbeyoğlu türkülü halk hikâyesinin kahramanı olan Elbeylioğlu'nun dağa hitaben söylediği türküsünün yanında içinde dağ geçen türküleri bulunmaktadır. Elbeylioğlu'nun dağa hitaben söylediği türkü metni ve özet halindeki hikâyesi şu şekildedir:

Elbeylioğlu, İstanbul'da birkaç yıl tutuklu kaldıktan sonra beylik yaptığı Gâvurdağlarına geldiğinde Osmaniye'nin Bahçe ilçesinin güneydoğu taraflarında yükselen Gökçedağ'a aşağıdaki türküyü söyler:

Ağ olukda da bitse bir çınar
Bittikten sonra da istemez tımar
Yükseğinde de yavru şahinler döner
Uçurmaz kekliğin kuşun Göcedağ

Bir tarafın bakar Köşür'e,
Köşür de heveslenmiş Akdeniz'e Mısır'a
Tepelerdim de geldim beyler bakmam kusura
Neden aşılmıyor başın başın Göcedağ

Elebeylioğlu'm derde gelir fermanım
Yazıda yabanda kaldı harmanım
Seni çıkmaya da yoktur dermanım
Eksilmez boranım kışın Göcedağ (Karakaş, 2011, s. 381-382).

Bu türküde görüldüğü üzere Gökçedağ, kişileştirilmiştir. Elbeylioğlu; Gökçedağ'ın heybetini, özelliklerini, niteliğini tasvir etmenin yanında Gökçedağ'a canlı bir varlıkmiş gibi “*Neden aşılmıyor başın başın Göcedağ?*” şeklinde bir soru yöneltmektedir. Dağların canlı bir varlık olarak görülmesi, eski Türk inancında yaygın olan bir inanç olduğu bilinmektedir. Burada dikkat çeken bir özellik de “*Ağ olukda da bitse bir çınar/Bittikten sonra da istemez tımar*” şeklindeki türkünün ilk kıtasının ilk iki dizesinde geçen ağaç motifidir. Şiirde geçen “Ağ oluk” Gökdağ'ın yamaçlarındaki bir pınarın adıdır. Ağoluk'ta bir çınarın bitmesi halinde bu çınarın kendiliğinden büyüyeceği, gelişeceği, serpileceği dile getirilmiştir. Ötüken Dağı'nın ormanlarla birlikte bütünlük oluşturduğu göz önüne alınırsa bu dizelerde de

bu orman (ağaç)-dağ bütünlüğü vardır, denilebilir.

3.2. Diğer Dağlar

Gâvurdağı ve yöresinde söylenilen türkülerde/ağıtlarda/şiiirlerde, yöredeki diğer dağlar da kendine yer bulmuştur. Yöredeki türkülerde ve halk şiiirlerinde en çok ismi zikredilen dağlar ise Binboğa Dağı, Berit Dağı, Toros Dağı, Akçadağ, Hasan Dağı, Erciyes Dağı gibi dağlardır. Bu dağlardan biri ise Toros Dağları içerisinde yer alan Dırıl Dağı'dır.

Gâvurdağları ile hemen hemen aynı kültürü paylaşan Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinden derlenmiş bir ağıtta Dırıl Dağı geçmektedir. Derlenen ağıdın hikâyesi ve ilk dörtlüğü şu şekildedir: Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesinin Rifatiye köyünden 1942 doğumlu Süleyman Duman'dan derlenen "Kır Halil'in Ağıdı" nda Kır Ali, evinin kışlık odununu temin etmek için köyünün yakınındaki Dırıl Dağı'na odun yapmaya gider. Dağda kurumuş bir ağacı keserken kestiği ağacın üzerine devrilmesi sonucu Kır Ali ölür. Kır Ali'nin ölümü üzerine komşusu olan arkadaşı bir ağıt yakar. Ağıtın ilk dörtlüğü ise şöyledir:

Yıkılası Dırıl Dağı
Başında ağaç bitmesin
Gurusun ağacın otun
Sana kimseler getmesin (Karaosmanoğlu, t.y., s. 178).

Görüleceği üzere bu dörtlükte Kır Ali'nin ölümünden dağ sorumlu tutulmaktadır. Bundan dolayı da dağa kargış yapılmaktadır. Bu ağıtta dağa yapılan kargışın bir benzeri Dede Korkut hikâyelerinde görülmektedir. Oğlunu kanlar içinde gören Boğaç Han'ın annesinin Kazılık Dağı'na "*Biter senin otların Kazılık Dağı/Biter iken bitmez olsun.*" (Ergin, 2015, s. 31) şeklinde ettiği kargış ile yukarıdaki dörtlükteki kargışın hemen hemen aynı olması oldukça ilginçtir. Yakın zamanlarda derlenen ağıttaki dağa yapılan kargış ile XV. yüzyılın başı ile XVI. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen Dede Korkut hikâyelerindeki dağa yapılan kargışın hemen hemen aynı olması aradan geçen onca yıla karşın hem kültürel sürekliliğin hem de mitik düşüncenin bilinçaltında devam ettiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Yörenin en ünlü âşıklarından Âşık Feymânî (Osman Taşkaya), Toros Dağı dışında başka dağlara da türkü söylemiştir. "Akçadağ" adlı şiiirinde/türküünde Âşık Feymânî, Akçadağ ile dertleşmekte; ona yaşadığı sıkıntıları, gönlündeki elemeleri, içindeki uhdeleri;

Sana derim bire koca Akçadağ

Bilir misin felek bana ne etti (Âşık Feymânî, 2015, s. 175).

şeklinde dizelerle başlayarak anlatmaktadır. Burada yine dağ kişileştirilen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında dağ “koca” sıfatıyla birlikte zikredilmektedir. Bu iki unsur da İslam öncesi Türklerin dini inançlarında sıklıkla karşımıza çıkan unsurlar olduğunu yukarıda belirtmiştik. Feymânî, aynı eserinde (2015, s. 176), Erciyes Dağı’na da yer vermiştir. “Erciyes” adlı şiiri/türküsünde Erciyes Dağı’nı Türklükle, Oğuz töresiyle, İslam’la vd. özdeşleştirdiğini; bu kutsal değerlerin Erciyes Dağı’nda sembolleştiğini dile getirmiştir.

3.3. İsmi Zikredilmeyen Dağlar

Yukarıda Elbeylioğlu/Elbeyoğlu’nun Gökçedağ’a türkü söylediğinden bahsetmiştik. Elbeylioğlu, bu dağdan başka diğer türkülerinde de dağ imgesini kullanmıştır. Elbeylioğlu’nun “dağ” imgesini kullandığı bir dörtlük aşağıda verilmiştir:

Yüce dağlar, size bir sualım var benim
Hani size konup göçen elimiz
Arap at üstünde kargı sallayan
Ben gidersem kimler olur ulunuz? (Reinhard, 1965, s. 418).

Elbeylioğlu, bu türküsünde dağları canlı bir varlık gibi tasavvur ettiği doğrudan dağa sorduğu sorudan anlaşılmaktadır. Elbeylioğlu’nun sorusuna muhatap olan dağ, Elbeylioğlu’nun aşiretinin konakladığı bir dağ olduğu da anlaşılmaktadır. Bu da Orta Asya’da her Türk boyunun kendine ait kutsal bir dağı vardır, anlayışına oldukça uymaktadır. Bu saydıklarımız dışında metafor olarak dağ, Elbeylioğlu’nun iki farklı türküsünde “*Ey, duman duman da dağların başı*” ve “*Ağlıya ağlıya dağlarda, kör oldu gözüm*” şeklinde daha geçmektedir (Reinhard, 1965, s. 418, 420).

Yörenin sevilen âşıklarından Âşık Dursun Yeşiloğlu’nun “Dağlara Götürün Beni” türküsü, dağların mitik olarak kullanımına güzel bir örnektir. Âşık Dursun’un türküsü aşağıda verilmiştir:

Ne kınayın ne de gülün,
Dağlara götürün beni,
İssız bir diyara gömün
Dağlara götürün beni
Bıktım engelli düzlerden,
Usandım sahte yüzlerden,
Uzak olayım gözlerden,

Dağlara götürün beni.

Taksalar boynuma urgan,
Gerçek yâre canım kurban,
Yastığım taş, gazel yorgan,
Dağlara götürün beni.

Kara toprak nihayetim,
Yüceden yüce hasrettim,
Dursun budur vasiyetim,
Dağlara götürün beni (Yeşiloğlu, 2018, s. 86).

Bir bakıma eleştiri niteliği de bulunan bu türkü; insanların ikiyüzlülüğü, yapmacık davranışlarda bulunması, güvenilir olmaması, vefasız olması gibi birçok olumsuz niteliğine doğrudan ve dolaylı olarak gönderme yapmaktadır. Türkünün sahibi Âşık Dursun, bu olumsuz nitelikli insanlarla yaşamaktansa dağlarda yaşamayı arzulamakta; hatta mezarının bile dağlarda olmasını, yani dağlara gömülmeyi vasiyet etmektedir. Dağ, bu yönüyle gerçek bir dost, bir ana kucak gibi samimiyetin beşiği, ebedi istirahatın son kalesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık Dursun'un öldüğünde dağlara gömülmeyi istemesi ile Şamanist Türk ve Moğollar'da bir şaman veya bir hakan öldüğünde bu kişilerin dağlara gömülmesi arasında oldukça benzerlik bulunmaktadır.

Yöre ağıtları üzerine önemli bir çalışma yapan Esmâ Şimşek'in (1993) "Kadirli ve Osmaniye Ağıtları" adlı çalışmasındaki ağıtlarda da birçok "dağ" motifine rastlanılmaktadır. Bahsi geçen kitaptaki bir ağıt ise doğrudan dağa söylenmiş bir ağıttır. "Suda Boğulan Çocukların Ağıdı" nda çobanlık yapan Hamdi adında bir adamın yazın çıktığı yaylada iki çocuğu bir kanalda boğulup ölür. Ölen çocuklarını bu yaylaya gömen Hamdi, çocuklarının ölümünden sorumlu tuttuğu dağa karşı aşağıdaki ağıtı söyler:

Yayla diye diye konduk başına
Düşman mı olduk toprağına, taşına
Hele bakın gözden akan yaşıma
Nettin yüce dağlar yavrularımı

Evlat acısını sorun siz bana
Ölümden de beter gelir insana
Çifte gardaş mezarda yattı yan yana
Yuttun yüce dağlar yavrularımı

Söyleyin Mustafam, Cevdet'im nerde
Yürek dayanır mı bu acı derde

Aman eller yaylasından döndü kalmadı
Herkes geldi de kuzularım gelmedi
Ebedi misafir etdin, salmadın
Dutdun yüce dağlar yavrularımı

Söyleyin Mustafa'm, Cevdet'im nerde
Yürek dayanır mı, böyle bir derde (Şimşek, 1993, s. 128).

Bu ağıtta, dağ canlı bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır ki ağıt zaten dağa hitaben söylenmiştir. Yaylada iki yavrusunu kaybeden acılı baba, dağla konuşarak acısını bir nebze de olsa dindirmek istemektedir. İlk iki dizede dağa karşı bir suç işlemediği, saygısızlık yapmadığı halde dağların kendi yavrularını elinden almasına içten içe kızgınlığını dile getirmektedir. İlk dörtlüğün üçüncü dizesinde yavrularının ölümünden sorumlu tuttuğu dağın yavrularının acısıyla gözünden akan yaşlara bakmasını, kendisinin bu perişan halini görmesini istemektedir. “*Nettin yüce dağlar yavrularımı*” dizesiyle de hiçbir suçu olmayan masum iki çocuğunun elinden alan dağa neden elinden aldığını sorarak, bir bakıma üstü kapalı bir biçimde sitemini dile getirmektedir. İkinci dörtlükte ise evlat acısının zor olduğundan, bu acıya katlanmanın tarifsiz olduğundan bahseden acılı baba; iki yavrusunu dağın acımasızca yuttuğundan yakınmaktadır. Dördüncü dörtlükte ise herkesin yayladan döndüğünü ancak kendi yavrularının gelmediğini dile getiren acılı baba, çocuklarının ölümünden sorumlu tuttuğu dağın kendi yaylasında yaylayan kişilerin geri dönüşüne izin verdiği halde kendi çocuklarını göndermediğini, çocuklarını yanına aldığını, misafir ettiğini dile getirmiştir. Dağla konuşma, ona seslenme, ona kargış verme motifi Dede Korkut hikâyelerinde de görüldüğünü yukarıda belirtmiştik.

4. SONUÇ

Yaratıldığı, icra edildiği, aktarıldığı, yayıldığı toplumun bir özeti olan türküler, binlerce yıllık bir birikimle günümüze kadar gelmiştir. Türküler, yaratıldığı toplumun kederleri, acıları, sevinçleri, hayal kırıklıkları, arzuları, korkuları, dini ve milli ananeleri gibi birçok maddi ve manevi kültürü bünyesinde barındırmaktadır. Türkülere sirayet eden bu unsurlardan biri de mitik inanışlardır. Gavurdağı ve yöresinde söylenilen türkülerde de mitik unsurlar bulunmaktadır. Bu izlerden biri de yer-su kültürünün en önemli unsurlarından biri olan dağ kültürüdür.

Çukurova'yla bir bütünlük arz eden Gâvurdağları, folklor açısından oldukça zengin bir coğrafyadır. Bu bölgenin folklor açısından bilhassa da türkü, hikâyeli türkü, bozlak ve türkölü halk hikâyesi açısından zengin olduğunu yabancı ve yerli birçok araştırmacının bu bölgeden derleme

çalışmaları yapmasından da çıkarabiliriz. Bu zenginliğin kaynaklarından biri, belki de birincisi bölgenin uzun süre göçerevli bir yaşam sürmesi olmuştur. Bu yaşam tarzı, yörenin Türkmen aşiretlerini dış unsurlara karşı daha fazla korumasını sağlamıştır.

Bundan dolayı da Orta Asya'dan getirdikleri kültürlerini daha canlı tutmayı başaramışlardır. Uzun süre kültürlerini muhafaza eden yöre Türkmenleri, Orta Asya'dan getirdikleri bazı inanç unsurlarını İslami kılıf altında da olsa sürdürdükleri çeşitli kaynaklarda ortaya konulmuştur.

Yörenin uzun süre göçerevli yaşam tarzından dolayı yazları yaylada kalmaları, türkülerde dağların oldukça sık geçmesinde önemli bir fonksiyonu olduğu muhakkaktır. Türkülerin bir kısmında dağların sürülerin otlatıldığı, çadırların kurulduğu, yaylalarında soğuk suların olduğu, üzerinde envai çeşit çiçeklerin olduğu gibi somut mekânlar olarak geçmesi bu yaşam tarzının bir sonucundan kaynaklanmaktadır. Ancak bu çalışmada ele aldığımız birçok türküde görüldüğü gibi dağların “yüce, ulu, koca” sıfatlarla anılması; heybetli, güçlü olması, geçit vermemesi; canlı bir varlıkmiş gibi dağla dertleşme, selamlaşma, konuşma, dağa soru sorma, kargış yapılması, dağdan yardım beklenmesi, dağın güvenli bir liman olarak görülmesi gibi birçok özellikleri bilinçaltında yaşayan mitik düşüncenin bir yansımasından başka bir şey değildir. Özellikle de sarp, heybetli, yüksek rakımlı özellikleriyle civarındaki dağlardan hemen ayırt edilen dağlara doğrudan türküler söylenmesi veya bu dağların türkülerde bir metafor olarak geçmesi bir tesadüften ziyade dağ kültürünün bilinçaltındaki yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Doğrudan dağa söylenmiş türkülerde ifade edilen duygular, düşünceler, istekler, kargışlar vd. ile eski Türk inancında önemli bir yer tutan dağ kültürü ve de Dede Korkut hikâyelerinde yer alan dağla ilgili metaforlara oldukça benzemesi bu düşüncemizi desteklemektedir.

5. KAYNAKLAR

- Atılğan, H. (2019). *Gelvurdağları'ndan Gâvurdağları'na Düziçi*. Ankara: Sega Yayıncılık.
- Anohin, A. V. (2006). *Altay şamanlığına ait materyaller* (Rusça'dan çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova). Konya: Kömen Yayınları.
- Aray, A. V. (2010). *Çukurova folklorunda Karacaoğlan*. Osmaniye: Akdeniz Matbaası.
- Arnaldez, R. (2015). Tek Bir Tanrı. *Fernand Braudel Yönetiminde Akdeniz Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras* (çev. Necati Erkut, Aykut Derman) içinde (ss. 141-165). İstanbul: Metis Yayınları.
- Âşık Feymânî (2015). *Zamanı geldi* (Yay. haz. Serdarhan Musa Taşkaya). Adana: Ekrem Matbaası.

- Bakırcı, N. (2021). Elazığ/Harpur türkülerinde dağ kültü. (Yay. haz. S. S. Yılmaz, H. Çelikten, E. K. Çelikten). *Doğan Kaya Armağanı 70. Yaş Hatırası C. I* içinde (ss. 345-358). İstanbul: Step Ajans Matbaacılık.
- Baldick, J. (2016). *Hayvan ve şaman Orta Asya'nın antik dinleri* (Çev. Nevin Şahin). (2. b) İstanbul: Hil Yayıncılık.
- Bartók, B. (2017). *Küçük Asya'dan Türk halk musikisi* (çev. Bülent Aksoy). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bayat, F. (2018). *Türk mitolojik sistemi (Kutsal dışi-mitolojik ana, Umay paradigmasında ilkel mitolojik kategoriler-iyeler ve demonoloji)*, C. 2, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). Türk mitolojisi. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C.1*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1-85.
- Dağsever, B. (2009). *Düziçi Çitli köyü Avşar halk kültürü gelenekleri, şiirleri, türkülleri, fıkraları, ağıtları*. Adana: Ekrem Matbaası.
- Delikoca, Y. (t.y.). *Bir başkadır benim memleketim Hasanbeyli*. Dizgi-Mizanpaj ARC.
- Eliade, M. (2018a). *Şamanizm* (çev. İsmet Berkan) (4. b). Ankara: İmge Yayınevi.
- Eliade, M. (2018b). *Dinler tarihine giriş* (çev. Lale Arslan Özcan) (2. b). İstanbul: Alfa Basım ve Yayım Dağıtım.
- Eliade, M. (2018c). *İmgeler ve simgeler* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ener, K. (1986). *Tarih boyunca adana ovasına (Çukurova'ya) bir bakış* (7. b). İstanbul: Kayı Yayıncılık.
- Ergin, M. (2015). *Dede Korkut Kitabı* (52. b). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökşen, C. & Gökşen, R. (2016). "Dağ" ın türkölere mitik bir öge olarak yansıması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Türkiye Araştırmaları Entitüsü Dergisi, S. 57*, 1599-1618.
- Görkem, İ. & Tülüce, O. (2008). *Biyografik türkölü hikâye Çukurovalı Karacaoğlan Osmaniye-Düziçi rivayetleri/İspir Onbaşı-Karayiğit Osman*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- Grousset, R. (2017). *Bozkır imparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur* (Çev. M. Reşat Uzman). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hoppál, M. (2019). *Avrasya'da şamanlar* (Çev. Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnan, A. (1998a). Müslüman Türklerde Şamanizm kalıntıları. *Makaleler ve İncelemeler C. I* içinde (ss. 462-479). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1998b). Türk boylarında dağ, ağaç (orman) ve pınar kültü. *Makaleler ve İncelemeler C. II* içinde (ss. 253-259). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2017a). *Eski Türk dini tarihi*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- İnan, A. (2017b). *Tarihte ve bugün Şamanizm: materyaller ve araştırmalar* (9. b). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- İşlek, B. (2009). *Tekeden teleme çalmak: bir folklor gönüllüsünün derleme macerası*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- İşlek, B. (2012). *Çukurova folkloru (için) seksen kapıya doksan değnek çalmak Âşık Karayiğit Osman'ın hikâye repertuarı*. İstanbul: Çatı Yayınları.
- Kanbur, A. S. (2018). *Gavurdağlım*. Osmaniye: Hasret Ofset Matbaacılık
- Karaburç, M. (t.y.). *Osmaniye merkez ilçede âşıklık geleneği*. O.F.A.D Kültür Yayınları.
- Karakaş, A. (2011). *Çukurova türkü söyleme geleneğinde hikâyeli türküler*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karaosmanoğlu, A. (t.y.). *Toroslarda ağıtlar*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Katanov, N. F. (2004). *Türk kabileleri arasında* (çev. Atilla Bağcı). Konya: Kömen Yayınları.
- Kılıç, Z. (t.y.). *Yaşamış ve yaşayan âşıklarla Osmaniye Karacaoğlan diyarı*. Osmaniye: Anadolu Matbaası.
- Koca, H. (2000). *Düziçi ilçesinin coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ksenefontov, G. V. (2011). *Yakut şamanlığı* (Çev. Atilla Bağcı). Konya: Kömen Yayınları.
- Kurt, Y. (2007). Osmaniye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 33*, Ankara: TDV, 478-488.
- Memiş, E. (2020). *Türkülerde yeryüzü unsurları ile ilgili mitolojik öğeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çığ Üniversitesi, Mersin.
- Mirzaoğlu, F. G. (2003). *Çukurova bozlağı*. Ankara: Binboğa Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2005). Türkülerde mitolojik unsurlar. *Türkbilgi*, (10), 34-53.
- Mirzaoğlu, F. G. (2015). Güney Anadolu türkülerinde göçer yaşam izleri. *Halk Türküleri: Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev* içinde (ss. 263-275). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1993). Eski Türklerde dağ kültü. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, 401-402.
- Ögel, Bahaeddin (2014), *Türk mitolojisi II*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu
- Pak, A. (2000). *Yeşildere köyü (Kahramanmaraş) halk edebiyatı ve halk bilimi örnekleri*. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi* (Çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Reinhard, U. (1965). *Vor Seimen Häusern Eine Weide...* Berlin: Herausgegeben vom Museum für Völkerkunde.
- Roux, J.-P. (2011). *Türklerin ve Moğolların eski dini* (Çev. Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J.-P. (2018). Dağ kozmik eksen Türkler ve Moğollar (çev. Gönül Yılmaz). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, C. 1. İçinde (ss. 246-247). yön. Yves Bonnefoy, Türkçe yay. haz. Levent Yılmaz., İstanbul: Alfa Basım.
- Şimşek, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye ağıtları*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
- Turan, O. (2018). *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.

- Yalman (Yalgın), A. R. (1977). *Cenupta Türkmen oymakları II* (Yay. haz. Sabahat Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yeşil, M. A. (2020). *Babamın şiirleri*. Adana: Ekrem Matbaası.
- Yeşiloğlu, D. (2018). *Gül damlası şiirler*. Osmaniye: Hasret Ofset Matbaacılık.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.